

צאצאיו; הר"ר אליהו¹⁰, הר"ר יוסף¹¹ והגאון המפורסם ר' מתתיהו [מסח]: שלוש בנות: זלטה אשת הר"ר ירמיהו ראטנער, אשת¹² הר"ר יצחק זעלקין מאנאסטירצינער, צערנא-איטה אשת הר"ר יוסף-בצלאל הרכבי¹².

רבי מתתיהו שטראשון

רמ"ש¹³ בן רש"ש היה מנהיג ופרנס בעירו – ווילנא. חתן הנגיד ר' יוסף-אליהו עליאשברג. נשא לו את אשתו שרה-חנה בהיותו בן י"ד.

הדפוס 1234567

חולקים עליו ואומרים, שאין הדלקת הנרות אלא בין הערבים, ועי' בתו"ט בפ"ג דמס' תמיד (מ"ט) — ראה מפורשת לדעת האחרונים, והוא מקרא דדברי-הימים ב' (י"ג, י"א): ומקטירים ל' עולות בבוקר בבוקר ובערב בערב וקטורת סמים ומערכת לחם על השולחן הטהור ומנורת הזהב ונרותיה לבער בערב בערב וגו' עכ"ל.

11 בנו דוד הוציא לאור "לקוטי שושנים" [רשימת הספרים וכת"י שבספריית רמ"ש] ובהקדמתו שם מכנה את רמ"ש "דודי" וחותרם משום מה D. O. Straschun [דוד בן יוסף?]. שם, עמ' 2, מס' 19, "אבל כבד" לרמ"ש אנטוקולסקי [על מות רמ"ש]: "ונלחה אליו קינה לדוד מאת בן אחיו הר"ר דוד ברי' שטראשון".
11א את שמה לא מצאתי.

12 הוא אבי-סבי — ר' גרשון הרכבי ואבי דבורה ראם המדפיסה. על ריב"ה ואשתו צ"א ומשפחת הרכבי ומשפחת ראם — ראה בספרי "לחקר משפחות", ושם נסמנה כל הספרות. על ראם ראה עוד: ערכו ב' J. N. R. לחינינגר (כרך ה, עמ' 217 — 218); ז. רייזין, ליטערארישע בלעטער, 1927, 46; לעקסיקאן לרייזין (כרך ד', 206 — 211); "דפוס ראם בחילנא" לשפ"ן הסופר — פרקים שפורסמו בכתב-עת "הספר" (א, כ"ג), היוצא בעריכתי, עי' ד"ר ת. ברדיין [שלידו נתגלגל כתה"י ונשאר טמון 25 (!) שנים; שאר הפרקים מחכים עדיין לגאולתם]; ב"צ כ"ץ, זכרונות פון מיין לעבן, טאג-מארגען שוורנאל (20.12.53); פ. קאן, יעחורייסקי וועסטניק, 1928; רשימתי על שפ"ן הסופר ב"הספר" (ד"ו), בו פירסמתי צילומי וצילום דבורה ראם. אמהות ל-20.000 גליונות דפוס של ספרי קודש נמצאו בדפוס על סף העברתו לידי ברוך ד. גינצברג (תר"ע); אח"כ — לידי חיים כהן ונח גורדון (תרע"ה), ומהם — ליורשי כהן, עד השואה. המשטר הסובייטי חיסל את הדפוס העברי הוותיק בעולם, שנתקיים משנת תקמ"ט. בדפוס היתה ספריה שימושית חשובה ובתוכה טופס ש"ס של הגריעב"ץ, שפיסק וניקוד גיקוד חלקי בו (הטופס נמצא בספריה הלאומית בירושלים... בהר הצופים).

13 נולד בחילנא בהושענא רבה תקע"ח ונפטר שם ב' סבת תרמ"ו. ראה עליו: ערכים בכל האנציקלופדיות היהודיות; "עיר חילנא" לרה"ג מגיד-שטיינשניידר, מעמ' 283 ואילך; "זכרון לחכם" לשלום מלאדירמאכער (בראש "מתתיהו"); פרופ' דוד מגיד (לנינגראד!); חילנער משכילים (מתת שטראשון), "פון נאמענטן עבר" (רבעון, ורשה, 1937), כ"א, עמ' 106 — 112; ועוד באותו רבעון, שם, עמ' 3, 8, 10, 72, 172, 175 — 176, 189, 202 [במאמרו של חייקל לונסקי: חילנער ביבליאפילן], 205, 206, 207, 288, 289, 297, 298, 352; האסיף, ב' (45), ג' (122); כנסת ישראל, א' (117); המליץ, 1885 (93); כנסת הגדולה, סובלסקי, 1890 (22 — 24); "ווילנה הציונית" ליצחק ברוידס (ת"א, ת"ש), עמ' 4, 9, 10, 11, 13, 14, 28, 73, 74, 77, 87, 88, 104, 129, 144, 145 [ה"מגידים", האב והבן — יחסם לרמ"ש סובייקטיבי הוא ומושפע מסינא אישית-קטנונית; ברוידס מתייחס לרמ"ש, כלרוב גדולי ווילנא, באיבה. יולי גסן, ב"יעברעאי וירוססיע", מיהם לרמ"ש חתימה על פנייה חשאית (תר"ד-ה') של "משכילים" לממשלת הצר לגזור איסור על בגדים ארוכים... ברור, שעלילה כאן או סעות, שגאון ירא ושלם, שזקנו בלתי-נוגע, פיאותו ארוכות-עבות ובגדיו ארוכים-רבניים, לרצונו, יתן יר ח"ו למעשה שפל-בוגדני משכילי. בשעתו בחילנא היו כבר פורצי גדר לבוש ארוך וזקן ופיאות רבים. והוא לא היה "כלי-קודש" הכפוף לציבור, אלא בעל-בית וסוחר בלתי-תלוי. גם שאול גינצבורג ב"היסטארישע ווערק" חוזר על העלילה, כביכול על יסוד תיעוד ארכיוני שנתגלה לאחר המהפכה מתוך גנוכים רשמיים רוסיים; הוא מזכיר את רמ"ש עם ריב"ה בנידון — כראשי דפוס ראם. ר"י ליכטיץ ב"זכרון יעקב" מזכיר את דמסירה, והיה "הברם" לאטלס (?) בלא הזכרת שמם של רמ"ש וריב"ה (בח"א, עמ' 137 מביא רי"ל, כי גם על

גאון תלמודי ירא ושלם¹⁴, ראש למשכילים התורניים, גדול בחכמת ישראל, בעל השכלה רחבה (פילוסופיה, היסטוריה, שפות), חבר וריע לחוקרי-דורו¹⁵. סופר, מבקר חריף, שדבריו מפוזרים בכתבי-העת¹⁶ ובהערותיו לספרי-אחרים¹⁷.

הרב ישראל גורדון בוו מלב, שהיה בין המשכילים-המלשינים בענין גורת-הבנים — „וזה שקר גמור ומופרך מעקרו“, והנה גם על רש"ש עצמו נמצאו „טוענים“ מתחסדים על הגותיו...“ (וחזקה על ר"ל—ץ, הלוחם במשכילים — ויהיו תורניים — ובחובבי ציון, שלא היה חס על רמ"ש וריב"ה, לוא היה שמץ אמת בחלקם ח"ו במסירה. ור"ל (ומכאן תשובה לדצ"ה); קלוזנר, הספרות העברית החדשה, כרך ה' (עמ': 445, 474), כרך ו' (עמ': 17, 53, 58, 531) [ק. מזכירו רק אגב גררא ולא מייחד עליו את הדיבור כראוי]; הלבנון י"ד, ל"ד; „לחקר משפחות“, עמ' 47 — 48.

14 עודנו ילד, הפליא את ר' מנשה מאיליא ור' יצחק מואלודין (קרוביו) ואת זקני חילנא בסדר משנתו. ר' צמח סג"ל-לנדא מזכירו ב„טוב טעם“ [בכת"י, מביאו בעל עיו"ו בעמ' 283], כשהוא בן ס"ז בלשון: „העיר יידי האברך המופלג השנון... הרב הגדול“. וראה נוסח מצבתו בעיו"ו, עמ' 287. על חידושי ראה להלן, וראה אצל יעקב מארק מאמר על רמ"ש בגדולים פון אונזער צייט, ג"י, תרפ"ז. עד כמה החשיבו אביו, רש"ש, גררא מקטע דלקמן שב„חידושים ומקורים“ [בדפוס ורשא-חילנא. אצל רמ"ש ובמהדורתי ליתא]:

הלכות דעות (פ"ג, ה"ג): אמרו חכמים הראשונים כל הכועס כאלו עובר עכו"ם, בגמרא לא נמצא זה. והראה לי בני מו"ה מתת' ש"י במדרש לעולם [ראה ב„אוצר המדרשים“ לרי"ד אייזנשטיין] בפי ס"ז שאיתא כן.

הגאון זצ"ל בעל „בגין שלמה“ ו„חשק שלמה“ ידדו מביאו בהפלטת תארים (ראה ח"ש, אהליות, פ"ב מ"א). 15 בתרי"ז ביקר את שי"ר בפראג. קשור בצונץ. חז"ס וצ"מ פינלס סונים אליו להכריע במחלוקת שביניהם בעניני התכונה (המגיד, תרכ"ב). מקורב לשניאור זק"ש [ראה דברי זק"ש על הרמ"ש ב„הכרמל“ (ב', 1) ודברי רמ"ש בסי „היונה“ לזק"ש (ברליון, תרי"ב)]. בא בכתובים עם ריב"ל (בעל „תעודה בישראל“) והלה מזכירו ב„בית יהודה“ ומביא מכתבו ב„באר יצחק“ (חרשה, תר"ס, עמ' 42). וה"ה רא"צ צווייפל, המתפאר בכך („תולדות א. צ. צווייפל כתובות בידי עצמו“, אוצר הספרות, ב', 274) ומונה את רמ"ש בין „כבוד הגדולים אנשי השם הידועים לתהלה [משה מנסיפורי, צונץ, ילינעק, אלברס כהן ועוד]“. 16 התחיל, בתר"א, ב„פרחי צפון“ לרשי"פ והמשיך ב„המגיד“ וב„הכרמל“ ועוד, על-פירוב בהסתר פנים, בכינויים: אני והוא, אני והיא, והוא והוא, והוא והוא, י"ב [מ"ש — בא"ת ב"ש], יהי [סיפא דשמיה] בק"ג [בגימטריא: חילנא], מ"ש, מ"ש [מתת שטראשון] — ראה „אוצר בדוי השם“ בערכו במפתח. חשוב בפני עצמו מאמרו על ר' שמואל ב"ר יהודה אשכנזי (הכרמל, שנה א', 47-49). ב„כרמל“ (שנה ג', חוב' ט', עמ' 478) דן רמ"ש בענין, אם מתים חנוטים מסמאים [חקירת המל"מ פ"ג מהל' אבל וראה „תורה שלמה“ (בראשית פ"ט — קנ"ג ושמות פ"ג — ר"ע ובמילואים עמ' רע"ס בכרך י"ד).

17 רשימת פירסומיו נמצאת ב„זכרון לחכם“ (ראה לעיל הערה 13) שבראש ספרו „מתתיה“ — באורים, הגהות והערות למדרש רבה (חילנא, תרנ"ג). הגהותיו לש"ס בבלי — בשולי הגהות אביו, רש"ש [ראם, תר"מ — תרמ"ו]; הרמ"ש הביא למהדורה זו הוספות להגהות הרש"ש מכת"י; או לחוד (ב"ב); וה"ה משניות (חילנא, תרס"ח). הגהות על הירושלמי (חילנא, תרפ"ב-תרפ"ח). הגהותיו ל„אהל משה“ לר"מ קרייניש, שו"ת [חילנא תר"מ. ראה בע"ס]. ב„מקורי הרמב"ם“ לרמ"ש — הובא מדבריו [ראה לעיל „שמועות הרמ"ש“ ובדבריי „עם המהדורה“ בנידון]. בעל J.N.B. מיחס בטעות, כדרכו, לרמ"ש פירושם (2) לאיוב (והם לאד"ס שטראשון, כידוע) ותירגום מסי תענית לגרמנית עם מבוא של Wünsche (?). בע"ס מיחס בטעות — ג"כ כדרכו — את „מישר נבוכים“... לרמ"ש [נתחלף להם אברהם דוד-משה (אד"ס) במתתיהו]. „רחובות קריה“ — הערותיו ל„קריה נאמנה“ לרשי"פ [מהדורה א' — תר"ך. במהדורה ב' — תרע"ה — נוספו עוד מכתבים ומבואים לרמ"ש]. חידושי ל„נתיבות עולם“ לרצ"ה קאצנעלינבויגען [במהדורתו השניה — תרי"ט]. הסכמותיו לספרי צווייפל: „שלום על ישראל“ [בראש הספר השני של ח"ג] ו„סניגור“ [יחד עם הגר"ח ברלין]. וראה „כרם חמר“. על 63 ספרים השאיר הגהותיו, מהן — על „סדר הדורות“ [מתתיה — הגהות כנ"ל על מדר, שבן-אחיו — ר' דוד ברי — הכינן לדפוס].

והסיף גם לדברי אביו הגאון בהגהותיו לרש"ש ולמשניות, שהביא מהן לדפוס בכת"י לאחר מותו, בשוליהם או לחוד [בב"ב]. ויד לו ולחותנו ב"דפוס והוצאת האלמנה והאחים ראם" ובמהדורת הרש"ש שלהם [ודבורה ראם האלמנה — בת אחותו, צערנא-איטה אשת רי"ב הרמב"ם, היתה].

אמיד, לפי מידות ויילנא באותם הימים. תקיף בדעתו. ממונה על הצדקה לשוב א"י. גבאי ח"ק ו"צדקה גדולה" [היא ועד קהילת ויילנא בימיו]. חבר המועצה של סניף הבנק הממלכתי הרוסי בוויילנא.

מפורסם בדורו. נתכבד בכתב רבנות כרב ואב"ד ברלין.

רבים פירסומיו, ורבות נכתב עליו, ואבל כבד נתאבלו עליו במוותו¹⁸.

את ספרייתו הידועה הוריש לציבור¹⁹, ואלפי רובלים ציוה להחזקתה, לפירסום כתביו, לצדקה — כי חשוד-בנים הלך לעולמו²⁰.

החומר המדויק

החומר המדויק

החומר המדויק

החומר המדויק

החומר המדויק

18. אבל כבר [על רמ"ש] לרמ"ש אנטאקאלסקי (וילנא, תרמ"ו), אברהם אליהו הרמב"ם, "חורשים גם ישנים", נר 2 ("המצפה", תרמ"ו, חוב' ב'): "יקרא רשכ"י" (הר"ר מתתיהו שטראשון). לדעת קלוזנר (הספרות העברית החדשה, כרך ה', עמ' 445—446), צר א. ר. ברוידס את צורתו הרוחנית של גיבור "שתי הקצוות" — ר' יהודה עמנואל — כדמות רמ"ש: וקן שומר מצוה, בעל השכלה צרופה [ק. אינו יכול לסלוח לעמנואל — קרי: לרמ"ש — על שאינו מוכן לחתור על פאה-נכרית לאשה נשואה...]. רשכ"י-ג ר"א ספקטור וצ"ל בא להלחייתו של רמ"ש, ורחוב היה גקרא בוויילנא על שמו של הרמ"ש.

19. ר' חייקל לונסקי, מנהל ספריית שטראשון ("מהגניטו הוילנאני", ויילנא, תרפ"א, עמ' 54) מציין, שהרמ"ש הוריש 6000 ספרים בעברית ו-1000 ביוודאיקה בגרמנית. על מצב הספרייה בערב השואה כתב מנהלה השני — ר' יצחק שטראשון ("סוף נאענטן עבר", כ"א, עמ' 175—176), שעמו שותחתי ארוכות, בהיותי בוויילנא בתרצ"ד.

לתולדות הספרייה ראה בהקדמת דוד שטראשון ל"לקוטי שושנים" [לקוטי שושנים בגימטריא מתתיהו וגם שטראשון (עם התיבה בעצמה) — היינו: 861. הרמ"ש בעצמו בחייו כינה בשם זה את קובץ כתביו המפורסמים שרצונו לכנסם. ושם גם רמז בשושנים לשמו: מתת"י שטראשון?]. בלק"ש נרשמו כ-5741 ספרים וכתבייד בעברית, וצוינו ספרים שיש עליהם הגהות רמ"ש וגם משל רש"ש. בין כתבייד היקרים שבספרייה: הגהות ר' דוד אפנהיים על ירושלמי זרעים. בין הספרים הנדירים: "קהלת מוסרי" (1, 2) למנדלסון. חלק מהספרייה (50.000 מתוך 70.000 הספרים?) הובא ע"י הנאצים לגרמניה ומשם הגיע, שלא בצדק, ליח"א בניי והשאר הושמד ע"י השלטון הסובייטי. משרד לענייני הדת של מדינת ישראל, יוצאי ויילנא ובני המשפחה תובעים העברת הספרייה לירושלים.

20. שני ילדיו מתו בקטנותם. אשת הרמ"ש מתה אחריו — בייג באדר-שני בתרמ"ו. תמונות רמ"ש ורש"ש המובאות כאן — גולסו מצילומים מקוריים שברשותי.

פקסימיל שער סי. מקורי הרמב"ם (בלא הזכרת שם רש"י ו)